

УДК 378.937
DOI 10.32840/1992-5786.2019.63-2.25

Нанушка Подковиркофф

старший викладач кафедри іноземних мов гуманітарних факультетів
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

РЕЗУЛЬТАТИ ПЕДАГОГІЧНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ З ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЯК СУБ'ЄКТІВ ТА ОРГАНІЗАТОРІВ МІЖКУЛЬТУРНОЇ ОСВІТИ

Стаття присвячена висвітленню результатів педагогічного експерименту з апробації моделі професійної підготовки майбутніх учителів іноземної мови на засадах інтеркультурного підходу, спрямованої на формування професіоналізму їх діяльності як суб'єктів та організаторів міжкультурної освіти. Висвітлено структуру означеного феномену в складі міжкультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови та їх здатності до використання технологій міжкультурної освіти.

Конкретизовано педагогічні умови професійної підготовки майбутнього вчителя іноземної мови на засадах інтеркультурного підходу, спроектовано модель організації означеного процесу. Уточнено критерії, показники та схарактеризовано рівні професійного становлення майбутнього вчителя іноземної мови як мультикультурної мовної особистості.

Проаналізовано емпіричні дані трьох діагностичних зрізів (початкового, проміжного і прикінцевого) щодо інтенсивності вияву професіоналізму особистості й діяльності майбутніх учителів іноземної мови як суб'єктів та організаторів міжкультурної освіти.

Узагальнено прикінцеві результати щодо дидактичного потенціалу експериментальної та традиційної моделей професійної підготовки майбутніх учителів іноземної мови до міжкультурної освіти. Експериментально перевірено, що підготовка майбутніх учителів іноземної мови до міжкультурної освіти відбувається більш ефективно при реалізації певних педагогічних умов: структурування змісту фахових дисциплін в логіці контекстного навчання; спрямування самостійно-дослідницької роботи на пошук інноваційних технологій міжкультурної освіти; тренінг якостей толерантної особистості під час проходження педагогічної практики.

Ключові слова: професійна підготовка, майбутні вчителі іноземної мови, інтеркультурний підхід, міжкультурна компетентність, суб'єкт і організатор міжкультурної освіти.

Постановка проблеми. Провідні державні документи (Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті», «Концепція навчання іноземних мов у середній загальноосвітній школі», Державна програма «Вчитель», «Концепція педагогічної освіти в Україні») орієнтують на вдосконалення професійної підготовки майбутніх учителів іноземної мови як висококваліфікованих фахівців у сфері шкільної іншомовної освіти, яка безупинно модернізується.

Вимоги нової європейської і мовної політики (Modern Languages: Learning, Teaching, Assessment. A Common European Framework of Reference [6]; European Language Portfolio: Principles and Guidelines [7]), крім цього, зумовлюють необхідність трансформації особистості майбутніх учителів іноземної мови як медіаторів культур, суб'єктів міжкультурної комунікації в освіті, організаторів полікультурного виховання учнівської молоді. У зв'язку з цим у вітчизняній теорії та практиці професійної освіти майбутніх учителів іноземної мови значно актуалізувалася проблема підготовки їх до використання різноманітних технологій міжкультурної освіти, що сприяють гуманізації шкільного освітнього середовища, подо-

ланню будь-яких ознак дискримінації особистості, забезпеченню рівного доступу до освітніх ресурсів всіх дітей, незалежно від їх етнічної та культурної ідентичності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на доробки українських учених щодо стандартизації й оновлення змісту філологічної та іншомовної педагогічної освіти (Р. Булгаков, М. Князян, С. Радул, О. Цокур), інноватизації їх технологій та модернізації освітніх програм зі спеціальності 014 «Середня освіта» та 035 «Філологія» (В. Гаманюк, Н. Колесниченко, С. Ніколаєва, С. Шандрук, Л. Шуппе), в сучасній теорії професійної підготовки майбутніх учителів іноземної мови відсутня єдність думок щодо тлумачення професіоналізму їх особистості та діяльності як медіаторів культур, а також визначення сутності їх професійної готовності до міжкультурної освіти як вагомого прикінцевого освітнього результату. Це засвідчує про необхідність конкретизації провідних ознак професіоналізму майбутніх учителів іноземної мови як універсальних фахівців – провідних суб'єктів міжкультурної комунікації та організаторів міжкультурної освіти.

Мета статті. Враховуючи сучасні виклики українського суспільства та необхідність подальших

модернізаційних змін у сфері філологічної та іншомовної педагогічної освіти, **мета** поданої статті полягає у висвітленні результатів педагогічного експерименту з перевірки міри ефективності моделі професійної підготовки майбутніх учителів іноземної мови на засадах інтеркультурного підходу, спрямованої на формування професіоналізму їх особистості та діяльності як суб'єктів міжкультурної комунікації та організаторів шкільної міжкультурної освіти.

Виклад основного матеріалу. Оскільки в дослідженні майбутні вчителі іноземної мови розглядаються як професійно підготовлені фахівці сфер міжкультурної комунікації та шкільної іншомовної освіти, яким властива універсальність, то професіоналізм їх особистості та діяльності розумівся як кваліфікаційна інтегративна характеристика, яка нараховує дві провідні складові, серед яких:

– міжкультурна компетентність, яка базується на засвоєнні фахових знань та вмінь, що відображують наявність лінгвістичної, соціокультурної (країнознавчої), соціально-психологічної та перекладацької компетенцій фахівця сфери міжмовної комунікації та міжособистісної взаємодії;

– здатність до впровадження технологій і технік міжкультурної освіти, яку складають блоки системно структурованих педагогічних знань (загальнодидактичних, лінгводидактичних та соціально-педагогічних) та вмінь (гностичні, проектувальні, конструктивні, комунікативні, організаторські).

З врахуванням вимог освітніх вимірювань та психолого-педагогічної діагностики [4], слід встановити рівні сформованості професіоналізму особистості майбутніх учителів іноземної мови як суб'єктів міжкультурної комунікації та організаторів шкільної міжкультурної освіти, дотримуючись настанов критеріально-рівневого підходу.

Вимір рівнів професіоналізму студентів як суб'єктів міжкультурної комунікації та організаторів шкільної міжкультурної освіти, які навчалися в Одеському національному університеті імені І.І. Мечникова на факультеті романо-германської філології, здійснювався за трьома критеріями: когнітивним, діяльним та світоглядним. Означені критерії дозволяли виявити системність, дієвість та глибину професійних знань майбутніх учителів іноземної мови як суб'єктів міжкультурної комунікації та організаторів шкільної міжкультурної освіти; доцільність, самостійність та гнучкість їх професійно-педагогічних умінь; інтенсивність вияву якостей медіатора культур у сфері міжкультурної комунікації та шкільної іншомовної освіти.

Дотримуючись настанов щодо проведення варіативного педагогічного експерименту [5, с. 284] з професійної підготовки майбутніх учителів іноземної мови до міжкультурної освіти, під час проведення першого, констатувального діагностичного зрізу (3 семестр), п'ять експериментальних і п'ять

контрольних груп студентів факультету романо-германської (англійської, німецької, французької, іспанської, грецької) філології виявили приблизно однакові кількісні результати щодо вияву у них міжкультурної компетентності, оскільки за індексом її сформованості (0,195–0,194) розбіжність складала 0,001, що було статистично не значущим.

Зокрема, досліджувані з експериментальних та контрольних груп, незважаючи на спеціалізацію в дослідженні провідної іноземної мови (англійської, німецької, французької, іспанської, грецької), виявили однаково низький рівень сформованості лінгвістичної (0,283–0,287) та соціокультурної (0,420–0,417) компетенцій, а також ледве помітну сформованість соціально-психологічної (0,193–0,195) та перекладацької (0,147–0,143) компетенцій. Це, свідчило про те, що, незважаючи на досить високий конкурс на спеціальність 035 «Філологія» у 2015 р., досліджувані переважно вивчали іноземну мову без її спрямування на майбутню педагогічну професію, зосереджуючись на вивченні граматики, лексики та фонетики. Щодо перекладу як особливого виду міжкультурної комунікативної діяльності, то індивідуальний досвід у переважній кількості досліджуваних був відсутній. Загалом, здобуті емпіричні факти давали всі підстави для висновку, що до початку проведення експерименту сформовані методом природничого відбору експериментальна та контрольна вибірки досліджуваних перебували у приблизно однаковому стані щодо вияву у них компонентів міжкультурної компетентності. Це сприяло досягненню достовірних результатів започаткованого експерименту.

На другому – проміжному діагностичному зрізі (кінець 6 семестру) – було виявлено відчутні зміни щодо набуття міжкультурної компетентності студентами-майбутніми вчителями іноземної мови, які навчалися за експериментальною моделлю професійної підготовки. Так, за індексом сформованості міжкультурної компетентності, який в експериментальній вибірці складав величину 0,596, а в контрольній 0,321, різниця була статистично значущою, і складала 0,271. Крім того, було зафіксовано, що за величинами коефіцієнтів сформованості, студенти факультету романо-германської філології, які навчалися в експериментальних групах, значно випереджали своїх однокурсників із контрольних груп за всіма компонентами міжкультурної компетентності, а саме: за лінгвістичною (0,573 і 0,367), соціокультурною (0,520 і 0,407), соціально-психологічною (0,647 і 0,330), перекладацькою (0,470 і 0,357) компетенціями. Це свідчило про більш високу дидактичну потужність використаної сукупності запропонованих педагогічних умов, які проходили експериментальну перевірку в процесі організації професійної підготовки майбутніх учителів іноземної мови на засадах інтеркультурного підходу. Серед них такі:

– структурування змісту соціально-гуманітарних, фахових та професійно орієнтованих навчальних дисциплін у логіці предметного й соціального контекстів діяльності фахівця як суб'єкта сфери міжкультурної комунікації та іншомовної міжкультурної освіти;

– актуалізація особистісного сенсу майбутніх учителів іноземної мови у набутті професійної готовності до міжкультурної комунікації та міжкультурної освіти;

– спрямування самостійно-дослідницької роботи студентів на пошук інноваційних технологій іншомовної міжкультурної освіти;

– тренінг якостей медіатора культур та толерантної особистості під час проходження педагогічної практики.

Результати третього – прикінцевого діагностичного зрізу (8 семестр) – також переконливо показали відчутну динаміку формування всіх складових міжкультурної компетентності студентів-майбутніх учителів іноземної мови, які були залучені до експериментальних груп. Так, за індексом сформованості міжкультурної компетентності, який в експериментальній вибірці складав величину 0,792 (проти 0,456 на проміжному і 0,205 на початковому зрізах), а в контрольній виборці – 0,487 (проти 0,325 на проміжному і 0,204 на початковому зрізах), різниця була статистично значущою і складала величину 0,295. Крім того, було зафіксовано, що за величинами коефіцієнтів сформованості міжкультурної компетентності студенти факультету романо-германської філології, які навчалися в експериментальних групах, значно випереджали своїх однокурсників із контрольних груп за всіма компонентами міжкультурної компетентності, особливо за соціально-психологічною (0,893 і 0,361), перекладацькою (0,887 і 0,610) та соціокультурною (0,683 і 0,271) компетенціями.

Загалом, в експериментальній виборці 32% майбутніх учителів іноземної мови досягли просунутого (*advanced*), тобто високого рівня сформованості міжкультурної компетентності, 44% – достатнього (*intermediate*) рівня і лише чверть з них (24%) – низького, мінімального (*minimal*) рівня. На відміну від них, студенти з контрольної вибірки досягли менш вагомих результатів, оскільки лише 17% з них досягло просунутого (*advanced*), високого рівня сформованості міжкультурної компетентності, 34% – достатнього (*intermediate*) рівня, а половина їхнього контингенту (49%) – мінімального (*minimal*), низького рівня.

Під час проведення педагогічного експерименту діагностиці підлягали також рівні вияву здатності студентів до міжкультурної освіти, оскільки їх значний контингент після закінчення факультету обіймає посади вчителів іноземних мов у різних типах шкіл. Так, перший діагностичний зріз – початковий – проведено до початку

викладання курсів психолого-педагогічного циклу (п'ятий семестр). Він передбачав порівняння студентів факультету романо-германської філології з п'яти експериментальних і п'яти контрольних груп за рівнями вияву в них як майбутніх вчителів іноземних мов здатності до міжкультурної освіти. Здатність до міжкультурної освіти на початку педагогічного експерименту виявилася лише на низькому рівні у 24%, 22%, 25%, 23% і 24% студентів факультету романо-германської філології з англійської, німецької, французької, іспанської та грецької експериментальних груп, а також у 28%, 27%, 26%, 27% і 26% з їх контингенту, залученого до відповідних контрольних груп. Суттєвим було те, що у деяких досліджуваних із англійської, німецької, французької, іспанської та грецької експериментальних груп (76%, 78%, 75%, 76% і 77%) та із англійської, німецької, французької, іспанської та грецької контрольних груп (72%, 73%, 74%, 73% і 71%) здатність до міжкультурної освіти не виявилася як цілісний феномен, оскільки деякі компоненти та її структура загалом перебували у стадії формування. Це пояснюється відсутністю теоретичного етапу їх підготовки до педагогічної професії (яка починається в класичному університеті з п'ятого семестру навчання) та індивідуального педагогічного досвіду у сфері шкільної іншомовної освіти.

До початку експерименту за величинами кількісних показників контингент студентів факультету романо-германської філології з обох вибірок (експериментальної та контрольної) був приблизно однаковим, хоча досліджувані з контрольних груп виявляли професійно-педагогічну компетентність у більш вищих показниках, ніж досліджувані з експериментальних груп. Цей емпірично встановлений факт дозволяв із високою мірою вірогідності відстежити динаміку формування здатності до міжкультурної освіти студентів факультету романо-германської філології, залучених до п'яти експериментальних груп під впливом означених вище педагогічних умов.

Другий – проміжний діагностичний зріз – проводився по закінченні вивчення студентами факультету романо-германської філології базових психолого-педагогічних дисциплін теоретичного навчання (курси «Психологія», «Педагогіка», «Основи педагогічної майстерності» «Методика викладання іноземної мови»), що входили до змісту їх професійно-педагогічної підготовки у класичному університеті. Проміжний діагностичний зріз здійснювався наприкінці шостого семестру навчання аналогічно процедури виміру здатності студентів факультету романо-германської філології до міжкультурної освіти на початковому діагностичному зрізі. Емпіричні дані, зібрані під час проміжного діагностичного зрізу, засвідчили, що по закінченні третього року навчання в п'яти експериментальних групах досліджуваних, які навчалися психолого-педагогічним

дисциплінам за експериментальною програмою, було зафіксовано більш стрімку позитивну динаміку формування здатності до міжкультурної освіти, ніж у відповідних контрольних групах. Так, означена здатність виявилася в експериментальних (англійській, німецькій, французькій, іспанській, грецькій) групах на високому (17%, 13%, 5%, 4% і 6%), достатньому (32%, 37%, 39%, 40% і 31%), середньому (36%, 29%, 27%, 28% і 38%) і низькому (25%, 21%, 29%, 27% і 25%) рівнях, не включаючи стадію формування.

На відміну від експериментальних груп, у контрольних групах студентів факультету романо-германської філології не було зафіксовано суттєвих змін у зростанні кількісних даних щодо сформованості в них здатності до міжкультурної освіти. Остання у студентів з англійської, німецької, французької, іспанської та грецької контрольних груп виявилася переважно на середньому (37%, 32%, 36%, 35% і 34%) і низькому (48%, 47%, 39%, 38% і 37%) рівнях. Жоден зі студентів не продемонстрував здатності до міжкультурної освіти на достатньому і високому рівнях, незважаючи на досить високі оцінки, виставлені на іспитах із курсів «Педагогіка» і «Психологія». Майже чверть студентів із контрольних груп (15%, 21%, 25%, 27% і 29%) по закінченні третього курсу не виявляло педагогічної компетентності європейського викладача іноземної мови, оскільки їх здатність до міжкультурної освіти перебувала у стадії формування.

По закінченні виробничої (педагогічної) практики, яка проходила на початку 8 семестру навчання студентів факультету романо-германської філології, було здійснено третій – підсумковий діагностичний зріз. За здобутими емпіричними даними видно, що досить відчутна динаміка щодо формування здатності до міжкультурної освіти виявилася у студентів з експериментальних груп, які значно випереджали своїх однолітків із контрольних груп незалежно від бази проходження педагогічної практики та інших чинників.

Зокрема, у всього без винятку контингенту студентів з експериментальної вибірки здатність до міжкультурної освіти виявилася на високому (37%, 35%, 30%, 31% і 29%), достатньому (38%, 33%, 21%, 22% і 27%), середньому (19%, 25%, 27%, 29% і 24%) і тільки в окремих випадках – на низькому (6%, 7%, 22%, 20% і 9%) рівнях. На відміну від експериментальної вибірки, у студентів, залучених до контрольної вибірки, спостерігалася не така відчутна позитивна динаміка щодо формування в них здатності до міжкультурної освіти. Жоден зі студентів не виявив здатності до міжкультурної освіти на високому рівні, незважаючи на найвищі оцінки за результатами педагогічної практики. Студенти з англійської, німецької, французької, іспанської та грецької контрольних груп виявили її переважно на достатньому (28%, 27%, 26%, 24% і 25%), серед-

ньому (38%, 36%, 39%, 38% і 31%) і низькому (32%, 33%, 37%, 38% та 41%) рівнях. Крім того, було зафіксовано, що в незначного контингенту студентів з англійської (2%), німецької (4%), французької (3%), іспанської (3%) та грецької (2%) контрольних груп здатність до міжкультурної освіти так і не виявилася у вигляді цілісного феномена, оскільки її компонентна структура перебувала в стадії формування.

Для порівняння результатів, отриманих на початковому та прикінцевому діагностичних зрізах, проведених впродовж формувального експерименту в експериментальних і контрольних групах студентів факультету романо-германської філології та визначення статистичної значущості змін у їх професійній підготовці до міжкультурної освіти використовувався критерій χ^2 . Критерій χ^2 вважається в межах науково-педагогічних досліджень найбільш адекватним для порівняння розподілу об'єктів за станом будь-якої властивості у двох незалежних вибірках [4, с. 69].

Висновки і пропозиції. Згідно математичних розрахунків, позитивні зміни в підвищенні рівнів сформованості професіоналізму майбутніх учителів іноземної мови як суб'єктів міжкультурної комунікації та організаторів міжкультурної освіти, залучених до експериментальних груп, слід визнати статистично значущими (вірогідними). Кількісні показники цих змін дозволили підтвердити правомірність висунутої гіпотези про пряму залежність позитивної динаміки формування професіоналізму майбутніх учителів іноземної мови як суб'єктів міжкультурної комунікації та організаторів міжкультурної освіти від практичної реалізації в освітньо-виховному середовищі факультету романо-германської філології запропонованої сукупності педагогічних умов, на основі яких впроваджено альтернативну модель їх професійної підготовки на засадах інтеркультурного підходу.

Після проведення експериментальної роботи 91% випускників факультету романо-германської філології вважали необхідним проведення цілеспрямованої роботи з формування професіоналізму особистості майбутніх учителів іноземної мови як суб'єктів міжкультурної комунікації та організаторів шкільної міжкультурної освіти, а також засвідчили про особистісні позитивні зрушення впродовж формувального експерименту. Переважна більшість випускників вказала на бажання продовжити розпочату роботу з формування здатності до міжкультурної освіти на наступному етапі своєї професійної кар'єри, при навчанні в магістратурі, виступивши з пропозицією проходження асистентської педагогічної практики на контингенті студентів-іноземців. Означений аспект міжкультурної освіти може складати *перспективу* подальших педагогічних розвідок.

Список використаної літератури:

1. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / пер. з англ., під ред. С.Ю. Ніколаєвої. Київ : Ленвіт, 2003. 273 с.
2. Иноязычное образование в XXI веке / под. ред. Ю.С. Воротникова. Тобольск : ТГПИ им. Д.И. Менделеева, 2008. 173 с.
3. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: бібліотека з освітньої політики : монографія / під заг. ред. О.В. Овчарук. Київ : К.І.С., 2004. 112 с.
4. Сидоренко Е.В. Методы математической обработки в психологии. Санкт-Петербург : ООО «Речь», 2001. 350 с.
5. Цокур О.С. Категория педагогического сознания в теории и практике профессиональной подготовки учителя : монография. Одесса : Астропринт, 1998. 464 с.
6. Education: Moving into the New Era. *Conservative Research Department: Politics Today*. 1990. № 10. P. 265–279.
7. European Language Portfolio (ELP): Principles and Guidelines. Strasbourg: Council of Europe. 2000. 37 p.

Podkovyrov N. The results of pedagogical experiment carried out and devoted to formation of future foreign language teachers' proficiency as the subjects and organizers of the inter-cultural education

This article is devoted to elucidation of the results achieved during a pedagogical experiment focused on the approbation of a model of professional training of future foreign language teachers on the basis of the inter-cultural approach, the latter being focused on formation of proficiency of the future teachers' own activities being the subjects and organizers of the inter-cultural education. The structure of the outlined phenomenon as related to the inter-cultural competence and capability of efficient implementation of the relevant inter-cultural educational technologies displayed by future foreign language teachers, has been elucidated therein.

Peculiarities and main aspects of professional development of the Foreign Language teacher a manager of school Foreign Language education multicultural environment has been marked out. The criteria of this development have been specified and its levels have been described. Theoretical basis of the pedagogical framework for the education of the prospective Foreign Language teacher based on multicultural approach principals, which provide his/her becoming a manager of school Foreign Language education multicultural environment, has been laid out.

The empirical data gathered during three diagnostic tests carried out (the initial, the intermediary, the final) and devoted to measuring the intensiveness of exposure of future foreign language teachers' proficiency as the subjects and organizers of the inter-cultural education, - have also been analyzed upon.

The final results achieved as related to the degree of the didactic potential for implementation of the inter-cultural education displayed by both the experimental and the traditional models of the professional future foreign language teachers' training, - have also been summarized in this article. Thus, it has experimentally been substantiated that the future foreign language teachers' training related to implementation of the inter-cultural type of education proves quite more effective when specific pedagogical conditions have been observed, in particular: structuring the contents of the professional educational subjects within the logic of the context-based education; directing the students' autonomous research work onto searching for the progressive inter-cultural educational technologies; the training based on development and strengthening the traits of a tolerant personality of a future foreign language teacher during his/her pedagogical practice obtained.

Key words: *the professional training, future foreign language teachers, the inter-cultural approach, the inter-cultural competence, the subject and organizer of the inter-cultural education.*